

університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол. : А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2014. – № 4 (23). – 360 с.

4. Побочий І. А. Менталітет українського суспільства : витоки та сучасний стан // Политические реалии и перспективы Украины / І. А. Побочий // Вісник СевДТУ. Вип. 91 : Політологія : зб. наук. пр. — Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008, - С.37-40

5. Троян С. Сучасна Україна: від локальної цивілізації до консолідації суспільства / С. Троян // 20 років незалежності України: здобутки, втрати і стратегії майбутнього : матеріали XI наук.-практ. конф. — К. : Нац. акад. упр., 2011. – 404 с.

6. Huntington S. Who are we? The Challenges to America's National Identity / S. Huntington. – N. Y. ; L. ; Toronto ; Sydney, 2004. – 635 p.

*Чубаєвський Віталій Іванович, здобувач,
Рівненський державний гуманітарний університет*

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Легітимність політичної влади є однією з ключових проблем суспільно-політичного життя країни, оскільки від рівня її підтримки населенням залежить не лише доля конкретних носіїв владних повноважень, а й майбутнє країни. Високий рівень громадської підтримки в умовах стабільності й суспільного спокою дозволяє владі зосередитися на вирішенні нагальних завдань, що постали перед суспільством і, навпаки, брак її підтримки ставить під загрозу існування режиму.

Проблема політичної легітимності набуває особливої ваги за демократії, оскільки, щоб бути стабільною, демократія має бути легітимною, яку визнає народ, вважаючи її за найкращу, найдоречнішу форму врядування. Ця легітимність, за словами Л. Даймонда, «вимагає глибокої моральної відданості та емоційної пов'язаності, але такі почуття розвиваються тільки часом і почасти як наслідок успішного функціонування демократії. Люди не цінуватимуть демократії, якщо вона не розв'язуватиме успішно соціально-економічних проблем і не досягне певного мінімального рівня порядку і справедливості [1, с. 93].

Питання легітимності набуло підвищеного значення в сучасному світі. У той час як згорталися ідеології й утопії, що могли своїм змістом надати обґрунтованості політичному ладові, цей останній змушений відтепер знаходити більше в собі самому ресурсів для виправдання свого існування. Так само, як і довіра між людьми, легітимність є «невидимим інститутом». Вона дає змогу міцно укріпитися відносинам між громадянами і тими, хто ними править. Якщо легітимність у найширшому значенні слова «простий регулятор примусу, то її демократичний варіант призначений для налагодження конструктивних

зв'язків між владою й суспільством. Вона сприяє оформленню того, що становить саму суть демократії: апропріації влади суспільством»[2, с. 21].

Отримання політичної влади у тій чи інший спосіб не надає їй легітимності автоматично. Цю легітимність в очах громадськості ще треба завоювати. Водночас довіра до державних і політичних інститутів не зводиться до оцінки цих рішень та дій лише постфактум, зауважує відомий вітчизняний соціолог О. Вішняк. На його справедливе твердження, довіра до державних та політичних інститутів, як і будь-яких інших соціальних інститутів, «включає передусім очікування громадян щодо рішень та дій цих інститутів у майбутньому, а не тільки в минулому. Саме в цьому сенсі можна говорити про “кредит довіри” до певних державних чи політичних інститутів» [3, с. 25–26].

Процес набуття владою ознак легітимності, отримав назву легітимації. За визначенням вітчизняних дослідників, легітимація влади – це «процес створення, винайдення можливостей для політичної реалізації... суб'єкту політики» [4, с. 27]. Політична ж реалізація може вважатися успішною, якщо вона отримала підтримку людей, які живуть у різних куточках країни. Щодо української влади, то, за свідченням соціологів, упродовж останніх 12 років більшість опитуваних (2/3–3/4) стало зазначати, що їм бракує порядку в суспільстві. Зауважені особливості соціального самопочуття людей – симптоми нагальної соціальної проблеми, яка полягає у невідповідності наявної соціальної упорядкованості життя нашого суспільства очікуванням більшості його громадян. Це створювало і створює неабиякі загрози для чинного соціального порядку в сучасному українському суспільстві, адже він не був і наразі не є прийнятним, визнаним та схваленим, тобто легітимним для більшості громадян. За останній час ці загрози втілилися в гостре політичне і громадське протиборство, дочасну зміну влади, втрату частини території, сепаратизм, тероризм та бойові дії з проросійськими вояками [5, с. 27].

Таким чином, легітимність центральної влади є інтегральною її легітимності на місцях. Це тим більш важливо, що рівень довіри до влади в регіонах є запобіжником відцентрових тенденцій, загроза яких із сфери теоретичних міркувань перейшла у площину практичної реалізації. У цьому контексті інтерес викликають міркування вітчизняних учених, які звертають увагу на низку особливостей або чинників, що характеризують відносини центру та регіонів. «Перше: історично сформована в українському політичному просторі практика, за моделлю якої сильні регіони в різні періоди борються не з центром, а за центр. За таких умов Київ є не самостійним гравцем на політичному полі України, а радше перехідним “призом” для чергового переможця. Друге: на теренах України свою дієвість довела теза про регіоналізацію як реакцію регіональних еліт (і) ...слабкість центральної влади... Інакше ця теза може бути сформульована так: чим слабша влада центру, тим вища активність та сильніша влада регіональних еліт. Третє: деінституалізація, розпочата з руйнацією радянської системи, не набула свого завершення. ...Україна досі перебуває в умовах подвійної інституціональної

системи – на тлі зруйнованих інститутів радянської доби та напівоформлених, не функціональних інститутів нового пострадянського часу [6, с. 87–88].

Політична легітимація влади значною мірою залежить від природи політичних партій – головних суб'єктів сучасного електорального процесу у контексті формування політичних еліт. За твердженням учених, час домінування в партійній системі масових політичних партій у Європі (1880–1960 рр.) вже минув, коли провідні політичні партії базувались на масовому членстві громадян та фінансувались з внесків цих членів та пожертв окремих бізнесменів. На їх місце приходять картельні (клієнтелістські) партії та медіа-партії з харизматичними лідерами, які фінансуються за рахунок державних бюджетів і великого бізнесу, «просувають свої меседжі не через масові низові організації, а через електронні ЗМІ. Розвиток партій в Україні у XXI ст. теж буде пов'язаний з картельними та медіа-партіями, а не з масовим членством» [7, с. 165].

За таких умов постає проблема зв'язку партій із виборцями та формування базового електорату, яка у свою чергу вирішується за допомогою системи заходів і технологій із врахуванням соціокультурних чинників. Важливим тут є з'ясування базових засад ідентифікації громадян за соціальною, етнокультурною, регіональною та ідеологічною ознаками, що викликає певні труднощі. Так, наприклад, сьогодні розмежування між «лівими» і «правими» політичними силами, «вже не можна звести суто до канонічних ідеологічних розбіжностей. Тепер політичні партії, громадські рухи та організації не тільки різних, а й однакових ідеологічних спрямувань можуть мати різне бачення (не обов'язково ідеологічне!) розв'язання суспільних проблем і різне розуміння сучасних функцій і завдань держави та суспільства» [8, с. 33–34].

На справедливе твердження українських політологів, політичні партії в Україні не в змозі виконувати функцію представництва широкого спектру суспільних інтересів: вони є скоріше технологічними проектами захоплення влади впливовими регіональними елітами та фінансово-промисловими групами. Це обумовлено тим, що великі політичні партії фактично вже злилися з основними групами інтересів, з одного боку, і з різними владними структурами – з іншого. Водночас всередині партій визначальна роль у виробленні програм, стратегії і тактики політичних кампаній належить лідерам та центральному апарату, а партійна номенклатура все більш віддаляється від рядових членів [9, с. 267].

Свідченням важливості проблеми легітимації влади у ході виборів, є виділення її сучасними вітчизняними дослідниками як окремого виду легітимності – електоральної легітимності, а відповідно, і електоральну легітимацію. За визначенням Є. П. Юрійчук, «електоральна легітимація – це процес набуття владою електоральної (референдної) легітимності внаслідок реалізації суб'єктами виборчого процесу демократичних принципів виборчого права в процесі виборів органів публічної влади (прийняття рішень), здійснення легітимаційних методів і технологій, у результаті яких політична довіра трансформується в підтримку влади через голосування чи інші види конвенційної участі» [10, с. 34].

Проблема політичної легітимності влади напряду залежить від активності виборців. Чим більше людей проголосувало за ту чи іншу політичну силу (кандидата), тим рівень його народної підтримки вищий. Тому не випадково сучасні західні учені переймаються проблемою абсентеїзму загалом й падінням виборчої активності, зокрема. Так, Р. Деггер вважає, що «доволі підстав вважати політичну апатію за проблему, яку слід розв'язати» [11, с. 307].

Сучасний французький вчений П. Розалвалон акцентує увагу на зміні традиційних уявлень щодо легітимності влади, яку визначає більшість під час виборів і наголошує на необхідності врахування інтересів меншостей, як активних суб'єктів політики. За його переконанням, «режим легітимності змушує перейти за межі умов традиційної суперечності між охоронцями “республіканської загальності”, яких турбує, головним чином, сутність речей, і борцями за “сильну демократію”, які насамперед приділяють увагу активності мобілізації суспільства» [2, с. 19–20]. Він вводить у науковий обіг такі поняття, як «електоральний народ» і «соціальний народ». Під електоральним народом розуміється та більшість виборців, завдяки голосам яких обрано владу. Соціальний народ – це громадяни, які не голосували за цю владу. Якщо електоральний народ встановлює владу, яка епізодично набуває форми більшості, соціальний народ виглядає як безперервна низка активних або пасивних меншостей. Він є сумою протестів та ініціатив будь-якого характеру, висловленням ситуацій, пережитих як завада справедливому порядку, чутливим проявом того, що створює або нищить можливість спільного світу. «Це – народ-потік, народ-історія, народ-проблема. Соціальний народ – це проблематична правда буття-разом, його мороку і обманів, його обіцянок і невиконань. У нього немає іншої єдності, ніж бути життєвою силою, суперечністю в русі: він – те, що можна назвати справжнім суспільством як вмістилищем всіх цих елементів», - вважає дослідник [2, с. 159].

У цьому аспекті показовими є вибори Президента України 2014 р., які уперше проходили в умовах війни та наявності анексованих територій (Крим, частина Донецької та Луганської областей). Їх особливістю стало те, що вперше після президентських виборів 1991 р. главу держави обрано у першому турі голосування за підтримки більше ніж 50 %. П. Порошенко вперше став переможцем у всіх без винятку областях, на 185 дільницях із 189.

На результати виборів та структуру електоральних (регіональних) переваг значною мірою вплинув чинник виборчої активності громадян. Загальна явка на президентських виборах 2014 р. становила 60,29 %, але істотно різнилася у різних регіонах. Найнижчою була явка на Донбасі: за даними ЦВК, у Донецькій області – 15 %, у Луганській – 38,9 %. Проте це статистика по тих дільницях, де вдалося провести голосування, а це – 8 з 34 округів, реальна ж явка у розрахунку на усе доросле населення у Донбасі становила лише 3 % у Донецькій області і 4,6 % – у Луганській.

Але й у тих регіонах Півдня і Сходу України, де не було військових дій, і працювали всі виборчі дільниці, явка була нижчою, ніж на попередніх президентських виборах 2010 р. В Одеській та Харківській областях на виборчі

дільниці прийшло менше половини виборців (46,01 % та 47,90 % відповідно), що на 17 % менше, ніж на виборах 2010 р. Дещо більше половини виборців взяли участь у голосуванні у Херсонській (51 %) та Миколаївській (52 %) областях, але й там, відповідно, на 9 % і 12 % менше, ніж у 2010 р. А от явка виборців у західних областях була високою: 78,20 % – у Львівській області, 76,63 % – у Тернопільській, 73,95 % – у Івано-Франківській, 71,82 % – у Волинській, 70,97 % – у Рівненській. У межах 60–70 % була явка у центральних областях.

За висновком І. Бекешкіної, з цього випливає, що перемога П. Порошенка в усіх областях України не означає об'єднання усіх регіонів країни у підтримці майбутнього президента. Значна частина Сходу та Півдня й абсолютна більшість жителів Донбасу, не маючи власного кандидата, вибори проігнорувала. Виборчий антагонізм Заходу і Сходу на цих виборах майже зник, трансформувавшись у різницю між політично активним Заходом, зосередженим на одному кандидатові, і пасивним Сходом та Півднем, де значна частина громадян не бачить прийнятного для себе кандидата взагалі [12, с. 88–89].

Отже, політична легітимація влади значною мірою обумовлена регіональним чинником. Зокрема, характером відносин між центром і регіонами, природою українських політичних партій, їх перетворенням на виразників інтересів регіональних еліт та впливових фінансово-промислових груп. Водночас ідеологічний чинник створення та діяльності політичних партій перебуває на маргінесі політичного процесу. Не менш важливим для забезпечення справжньої легітимності влади є чинник виборчої активності громадян, що проживають у різних регіонах країни.

Список використаних джерел

1. Даймонд Л. Три парадокси демократії / Ларі Даймонд// Демократія: антологія / упоряд. О. Проценко. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 92–104.
2. Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / пер. з фр. Євгена Марічева / П'єр Розанвалон. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 287 с.
3. Вишняк О. Довіра до політичних інститутів: поняття, показники та тенденції змін / О Вишняк // Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2010. – С. 24–39.
4. Висоцький О. Сутність легітимації політики / Олександр Висоцький // Політичний менеджмент. – 2004. – № 4. – С. 24–34.
5. Резнік В. Підвалини соціального порядку в суспільстві: уподобання громадян України / В. Резнік // Українське суспільство : моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 24–36.
6. Зоткін А. Автономізм в Україні як механізм реалізації політичних інтересів / Андрій Зоткін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 3. – С. 84–110.
7. Вишняк О. Політична система України в соціологічному вимірі: динаміка членства в політичних партіях та партійної ідентифікації громадян /

О. Вишняк // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг : у 2-х т. Т. 1. Аналітичні матеріали / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2011. – С. 160–178.

8. Ручка А. Політико-ідеологічна самоідентифікація населення сучасної України // Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. – С. 29–40.

9. Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії : монографія / В. І. Бортніков. – РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 524 с.

10. Юрійчук Є. П. Електоральна та референтна легітимація влади на пострадянському просторі: зовнішньополітичні аспекти : монографія / Євгенія Юрійчук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 480 с.

11. Деггер Р. Участь у політичному житті і проблема апатії / Річард Деггер // Демократія: антологія / упоряд. О. Проценко. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 304–326.

12. Бекешкіна І. Рік 2014-й: від президентських виборів до парламентських. До єдності чи роз'єднаності? / Ірина Бекешкіна // Українське суспільство : моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 85–104.

Лютіков Олексій Юрійович, магістр політології (Миколаїв)

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: РЕФОРМА ЧИ ПРОФАНАЦІЯ?

У більшості розвинених країн Європейського Союзу найголовніше завдання влади полягає у задоволенні проблем інститутів громадянського суспільства за допомогою місцевого самоврядування. Саме таке явище як децентралізація допомагає вирішити задоволення таких потреб, тому що дефініцію децентралізації тлумачать як передачу повного права приймати рішення органам та громадам, котрі не підпорядковані центральним органам влади і яких обирають зацікавлені громадяни.

Децентралізація вважається підґрунтям для впровадження нових стратегій завдяки створенню нової системи управління та її нового адміністративного складу. Місцеве самоврядування більш ефективне у вирішенні власних проблем, ніж центральні органи влади. Тому децентралізація на місцевому рівні повинна забезпечити економічну свободу, яка дозволить підвищити соціально-економічний розвиток регіонів, привабити інвесторів, а також підвищити відповідальність влади.

Аналіз систем місцевого самоврядування зарубіжних країн показує, що у світі існує декілька їх моделей, які істотно відрізняються за принципами формування органів місцевого самоврядування, типом взаємовідносин органів місцевого самоврядування з органами державної влади, формами взаємодії